

Itt áll, másképp nem tehet Cum honore Cs. Varga István (Eger, 2006)

KALÓ BÉLA

Ad honorem: Cs. Varga István tiszteletére, s honoris causa: tiszteletből, becsületből jelent meg eme kiadvány az egri lakhelyű irodalomtörténész-professzor, Cs. Varga István 60. születésnapjára. (Közben már 61 is elmúlt, de ez mit sem változtat az ünnep fontosságán.)

Pályatársak, barátok dolgozatai, versei köszöntik a rangos kiadványban a pedagógust, a mestercselek nélküli gerinces embert, az előadó-író-olvasó *Tanár Urat*.

Ma, amikor a szálláscsináló liberalizmus a maga termelte anarchiában fulladozik (mialatt nem győz csodálkozni váladékának eleven, sötét szörnyetegségén), s felbokrétázott „átmenetről és reformról” értekezik (dupla tokásan és kigömbölyítve) – addig van itt egy ember, akit még mindig egyenes gerinc tart össze, s nem „hitvány előgerinchúr” (utalva egyik kedvencének, *Utassy Joenak* kifejezésére).

Életútja elég közismert, szerteágazó tevékenysége, érdeklődési köre szintúgy, ezekről most itt újra mégsem szólnék. Az intellektusról viszont igen, hiszen az „okosság”, mint létfenntartó funkciója az értelemnek, két síkon jelentkezik.

Az egyik öncélú villogás, tételek – ellentételek táncrendje, felfogása, átlátása és állásfoglalás nélküli forgatása. Virtuozitás, mondjuk. Az életjelenségek pazarló kombinatorikája. A másik: a közéleti ösztönű, vérzékeny szívű, aki ezerirányú vonzrokonságával naponta ezerfelé tépelődik. Bele- s veleéző-képességét jogérzéke diktálja. Humanizmusa, cinikossága a védtelenek, az elesettek mellett. Ez utóbbihoz tartozik Cs. Varga még mindig. Azért még, mert kiszámíthatatlan, hogy ez a fajta habitus meddig őrizhető, tartható.

A kötet írásai nem csak főhajtások és kötelező penzumú tiszteletkörök egy (befejezetlen) életmű körül, hanem önálló szövegek, amelyek így szerkesztve és összességében egy alapállást, egy emberi mentalitás körvonalait rajzolnak meg.

Ízlés, hit, értelem. Az én istenem, az én gondolatom, az én lelkem, az én testem. A sok-sok én (ahogyan *Monoimosz* kifejtette) itt a ti-vel is testvéri szövetséget köt, a meggyőződés szerves képződmény, s mint a korallatoll, milliárd élmény-parány egymásra halmozódásából keletkezik.

Jelenünk hiányszakaszban van, mert kell jönnie még egy tisztességebb érának, vagy olyasminnek, amit annak tudhatunk. Cs. Varga elhárítja magáról a divatok hordalékát. A saját autentikus gondolatait gondolja, s a saját életét éli. De ez az élet egyben szolgálat,

felajánlás. Meggyőződéses, hiszen a meggyőződéstelenség a hivatásos opportunistá csirize és kalapácsa. Nem cinikus, bár néha kellene, hogy az legyen.

A tehetség nem ajándék – tudjuk *Ilyés Gyula* óta –, véle sáfarkodni: kötelező.

A *Tanár Úr bencés* indíttatása életre szóló program. S ez nem bonyolult: „hitet tenni a haza mellett, a magyarság mellett, a keresztény jövő mellett... Összekapcsolni a lokális dimenziót az egyetemessel, a horizontálist a vertikálissal.” Igen, ez a „szellemi Közép-Európa” modellje, amely talán még megvalósítható. (Egyre inkább bizhatunk benne.)

Cs. *Varga* már régen döntött és választott. Merthogy ennek a létformának az idejében eldöntött magatartásforma a fundamentuma. Ezt lehet antimodernnek, konzervatívnak, idejétmúltnak, vagy foszló szövetűnek nevezni, azért ebben a hazában még néhány millió ember próbál eme modellnek megfelelni. A hasnyálmirigyűl nem lehet elkívánni, hogy ne ontsa a gyomorsavat. Az aktív nem aktivistát jelent, az állampolgári aktív lény csak a dolgát teszi, olykor a legmagasabb fokon. Anatómiai térképe oly egyszerű: helyben kell maradni, s cselekedni. Itt állok, másképp nem tehetek.

Kortársai, barátai és pályatársai abban a szellemben szólnak, s úgy – ahogyan az egy Cs. *Varga István*-i formátumhoz illik. Vegyes műfajú írásokat olvashatunk, de koránt sem vegyes színvonalúakat. A dolgozatok szellemi szellentársak. Vagy azok próbálnak lenni. Emé – nem vásári – legendáriumban hasznos alkotótársak.

A rudabányai bányató, hazánk jelenlegi legmélyebb állóvize (kb. 60 m).
(Kovácsné Fendrik Zsuzsa fotója.)

Bánffy Miklós világa

MÁRIÁS JÓZSEF

Az utóbbi két évtizedben örömdetesen gyarapodott *Bánffy-irodalom* újabb értékes gyümölcsét vehetjük kezünkbe.* *Takács Péter* egyetemi tanár kiváló munkája méltán keltán lehet érdeklődést a szakma és a XX. század történelme és kultúrája iránt érdeklődő olvasók körében.

A könyv megírásához vezető indítékot a szerző maga fogalmazza meg a hátsó borítólapon közölt soraiban: „*Divat volt 1945 után Magyarországon is, és a Romániánál maradt Erdélyben is, Dózsa Györgynél is, Marat-nál is, Saint-Just-nél is jobban gyűlölni az arisztokratákat. A grófi rang hallatán előkotortatták jöttment felelőlenekkel a történelem lomtarából az alantas indulatokat, s lenyesték a magyar kultúra egyik legszebb ágát. Ennek a tudatos gyűlölettel táplált elméleti elszegényítésnek az oka, hogy 1946 óta – az egy Megszámláltattal című trilógia kivételével – 1990-ig minden legális lehetőséget elzárt a magyar és román kultúrpolitika gróf Bánffy műveinek az olvasókhöz vezető útja elől. Pedig ha mérlegre tesszük a Bánffy-életművet, s az 1946-tól Magyarországon és Romániában regnáló politikusokat, és az esztétikai kánonokat diktáló művészek teljesítményeit, nem biztos, hogy a Bánffyt tartalmazó serpenyő billen majd a könnyűségtől és értéktelenségtől felfelé.*”

A kétszáz oldalas kötet a súlyosabb serpenyőben levő értékek fel- és előtárására, bemutatására vállalkozik. Sorai arra is utalnak, hogy az említett kánonokat erőteljesen bíráló és visszautasító ítéleteiben kíméletlen. Könyvével oly ember életútja, munkássága előtt kíván tisztelegni, olvasóiban is tiszteletet ébreszteni, kinek ősei a romantikus és cselekvő hazafiság nevében „nem is tértek ki Erdély, illetve a haza, azon belül is a magyar közösség szolgálatá elöl”, kiből apja „a nemzetség múltjához, a király és az ország elvárásaihoz méltó fiú utódot” kívánt nevelni. Ez nem csupán a családi házból hozott hatalmas műveltséget jelentette, hanem elmélyült erdélyiség tudatot is, amely élete egyik alapvető vonása maradt.

A kötet első felében *Bánffy Miklós* közéleti, politikai pályáját elemzi. A leghitelesebb forrást az író kínálja. *Takács Péter* Bánffy emlékirataira alapozva tárja elénk mindazt a szerepvállalást, amelyet a sors a század második évtizedében mért rá, amelyből önként vagy mások ösztönzésére, felkérésére – színházi intendánsként, *IV. Károly* koronázási ceremóniája rendezőjeként, utazó diplomataként, külügyminiszterként – részt vállalt. A könyv lapjain különösen ez utóbbi életmozzanatok bemutatása kap bőséges teret, pozitív

---

* Takács Péter: *Bánffy Miklós világa*. Lucidus Kiadó, Budapest, 2006. 208 p. (Kisebbségkutatás Könyvek.)

szakmai megítélést. Történelmünk válságos korszaka volt ez. Megítélése, elbírálása mindmáig ideológiai vagy osztályszempontok szerint kap hangot. A kötet írója előtárja a politikai kulisszák mögötti erővonalakat. *Bánffy* ürügyén történelemleckét kapunk az őszi rózsás forradalomról és *Károlyi Mihály* szerepéről, a proletárforradalomról és a királypucscsokról, melyek *Bánffy Miklós* politikai tevékenységének háttereként, kereteként szolgáltak. Ugyanakkor képet nyerünk történelmünk e válságos korszakának nemzetközi hátteréről, bíráló szavakat a nagyhatalmak Magyarországgal szembeni bosszújáról, közönyéről.

Bánffy Miklós 1921. április 15. és 1922. december 9. közt volt Magyarország külügyminisztere, a *Trianont* követő legnehezebb időkben. *Takács Péter* a történész szakmai igényével és tájékozottságával tárja elénk az eseményeket. *Bánffy* érdemei közt említi „az önálló magyar külügyi szolgálat megszervezésében, az ország diplomáciai elszigeteltségének oldásában” elért eredményeit, a diplomáciai tárgyalásokon tanúsított talpraesettséget. Pozitívumként említi továbbá azt is, hogy hiányzott belőle a *Ballhausplatz* diplomatáinak birodalmi nagyképűsége és gögje, „hiányzott belőle az az engesztelhetetlen nacionalizmus is, ami a zsuporodó ország dzsentri hivatalnokait és közszolgáit jellemezte, de a vesztesség igazságtalan volta miatt a köznapi állampolgárokat is »belepte«”. Kieszközölte Magyarország felvételét a Népszövetségbe, amely véget vetett diplomáciai elszigetelődsünknek, *Baranya* szerb megszállásának megszüntetését, a soproni népszavazás eredményes lebonyolítását. Nem ő volt a hibás, hogy a *Beneš*szel kezdett határkiigazítási tárgyalások eredménytelenek maradtak. Tette mindezt a hazai politika állandó kereszttüzeiben, ami végül lemondásához vezetett.

A *Bánffy-életművet* ismerő olvasók „otthonosabban” mozognak a művész életpályája és művei bemutatását, elemzését és értelmezését taglaló fejezetben. A megnövekedett számú bibliográfiai hivatkozások is jelzik, hogy *Bánffy Miklós* irodalmi munkássága általánosanban ismert szellemi terepen bontakozott ki, visszhangja a politikusénál jóval nagyobb hullámokat vert – *Ady Endre* elismerő szavaitól mindmáig.

A kiváló irodalomtörténész, kritikus kvalitásokról bizonyoságot tevő, a művek esztétikai értékeit elmélyült elemzésekkel felszínre hozott értékek ellenpólusaként mindvégig ott rejlik, elő-előtolakodik *Gaál Gábor* és *Illés Endre Bánffy Miklóst* oly súlyosan elmarasztaló bírálata, a velük folytatott „vita”. Tudvalevő, hogy a „tiszta osztályvonal”-at megtestesítő erdélyi kritikus a *Korunk* hasábjain – noha egyes részletekben dicséző hangon is szól – elutasítja a *Bánffy-trilógiát*. *Illés Endre*, aki az *Erdélyi Helikon* 1943. októberi számában még fenntartás nélkül dicséri az emlékirót, 1965-ben megjelent tanulmányában meghökentető, lelkisínylő módon ebrudalja ki *Bánffy Miklóst* az írók sorából, dilettánsnak minősítve őt, s ezzel újabb évtizedekre akadályozza meg művei kiadását, megismerését. *Takács Péter* kemény szavakkal, esztétikai érvekkel cáfolja *Illés Endre* elmarasztaló ítéletének kitételeit: „fejtegetéséből – a dolgozat megszületésének pillanatában is – csak annyi volt igaz, hogy *Bánffy* grófnak született, s ez hétköznapiján is átsütött. A tehetségéhez azonban ennek semmi köze.” Véleményét igazolják megidézett kiváló irodalomtörténészek is. Egy nevet hiába keresünk e sorban: az *Ablonczy Lászlóét*, aki a *Hitel* 2000. évi 6-7-8. számában már leszámolt *Illés Endre* „balítételeivel”.

De e kötetnek nem elsősorban a bibliográfiai hivatkozások adnak elsődleges értéket. *Takács Péter* *Bánffy*-képe nem mások öntőformáiból bomlik ki. Birtokában van mindannak a tudásnak, érzéknek, eszköztárnak, amely hiteles, igaz korp és portré készítéséhez szükségeseltetik. Elemzései alapos tárgyismeretre épülnek. Tollát kiforrott világszemlélet,

elkötelezett álláspont vezet. Az élénk táruló képen társadalmi háttérrel megjelenítő és a karakterisztikus vonásokat kiemelő vonalvezetés egyaránt föllelhető – általános és egyedi vonatkozásban egyaránt. Társadalom, alkotó és mű – akár egy több tételes zenemű vagy falfestmény – egyetlen egészé lényegül. *Bánffy Miklós* irodalmi művei legsajátosabb vonásaiként a csodálatos tájleírást, a hangulatteremtés képességét, a jellemábrázolás plaszticitását jelöli meg.

A kötet legsikerültebb részei közt tarthatjuk számon a novelláinak és a *Reggeltől estig* című kisregénynek az elemzését. Valóságos remeklésekként olvassuk azokat. Az *Erdélyi történet* is ugyanily súlyos, elmélyült, a regény lényegét érintő és feltáró elemzéséből ragadunk ki néhány mondatot: „*Amíg Abády életét nyomról nyomra, sikerről sikerre, kudarcról kudarcra kísérte az író, és szötte-fonta Milóth Adrienne-nel bonyolódó szerelmét, százegy mellékszál pendítésével, sorsok, örömök kiteljesítésével és félredobásával köréjük szórta az életet dús ünnepeivel és szürke hétköznapjaival, és futott minden a végzete felé. (...) Mindazok, akik a történelmi hagyományokat, a nemzeti szolidaritást értéknek vélelmezik, s akik szerint a tartós és célszerű társadalmi mozgások a retorikai szölmök mellett a hagyományoktól, szokásoktól, generációs beidegződésektől is függnek; s akik vallják, hogy az emberi létezés lényegéhez a transzcendencia megélése is hozzátartozik, azok hajlanak a Bánffy-regény értékrendjét magukévá sajátítani.*”

Bánffy drámaírói munkásságának elemzése – bár előre jelzi, hogy „a legtökéletesebbet a drámai műfajban és a színpadon tudott alkotni” – a *Naplegenda*, a *Nagyúr*, a *Maskara*, a *Martinovics*, *Az ostoba Li* hosszabb-rövidebb elemzésére szorítkozik.

Kiváló alkotást vehet kezébe az olvasó. Szerzője nagy szolgálatot tett a *Bánffy-életmű* jobb megismertetéséért, megértéséért. Méltó folytatása az Erdélyben a hetvenes évektől, Magyarországon pár évvel később megindult „perújrafelvétel”-lel kezdődőleg kibontakozó *Bánffy-irodalom* örvendetes folyamatának.

(Takács Péter: *Bánffy Miklós világa*. Lucidus Kiadó, Budapest, 2006. 208 p. (Kisebbség- kutatás Könyvek.)

A gyönyörűséges szegénység életképei

Serfőző Simon: Varjúleves
(Orpheusz Kiadó – Szépirodalom Kiadó, 2006.)

KALÓ BÉLA

Tárgyiasság és fikció viszonyának kérdése merül föl *Serfőző Simon Varjúleves* című kötetének olvasatakor, akárhogya is, nem novellákat, hanem biografikus-szociografikus etűdöket olvasunk, egyfajta peremvidéki létről.

Rusztikusan nyesett-pattintott próza a *Serfőzőé*, amely a homály-szövegelések világában egyszerűségével és tiszta-világos felépítményével hat üdítően az olvasóra.

A *Varjúleves* írásai a sosemvolt-igazvolt gyönyörűséges szegénység memoár-tükörcserepei, amelyet egyfajta vidékies charme (akárha *Marcel Aymé*-t olvasnánk), a tanyasi-falusi kisvilág aurája vesz körül. Életképeket kapunk, amely lírával, s leírással is rokonságban van. A beszélő vagy visszaemlékezik vagy értekező szerepkört vállal magára, s némi fiktív mozzanat is színesítheti a dikciót.

Az életképszerűség, az elbeszélés teszi ugyanakkor a könyvet regényszerűvé; életkép és általánosító történet ötvözetének nevezhetjük műfajilag a kötetet, amelynek őstét alighanem Illyés körül kereshetjük, egy húsz évvel későbbi *Puszták népe-alakjában* és reinkarnációjában.

Önéletrajziséggel hangsúlyozott jelenlét. A költő ezúttal nem versben gondolkodik, kevéssé sűrít, az emlékezés old, könnyít és tágít.

„Nagyon elkanászodtam az utóbbi időben. Néha úgy elgondolkoztam ezen, hogy nem is egyszer azon kaptam magam, már megint a kerítés tővénel ülök magamba roskadva, vagy fát támasztok, s azon töprengek, tényleg igaza lesz apámnak: csavargó lesz belőlem, kutyaütő.”

Vagy:

„Akkoriban, meglódulva a növekedésben, mint vadhajítás a fán, ami étel elem került, a leves kivételével, nyeltem egyet-kettőt, már el is tüntettem a számban.”

A mondatokat, a szerkesztést figyelve nem nehéz a következtetés: *Serfőző* kitűnő prózája a móríci örökség egyik lehetséges útja, mert most igenis megint szükség van egy mai módon értelmezett népi hangra, hiszen az igazán jelentős művek (emlékeztetve a mágikus realista *Márquezre*, *Fuentesre*, vagy csak a filmes *Kusturicára*) ugyancsak nemzeti talajból egy-egy nép belső mítoszából nőttek ki, a helyi színezet tágul egyetemessé, ha karjuk, s nem a parttalan nyelvi özőn egyfajta füstüveg függőny hátterében.

Igaz, ha delelőre érünk, s azon túl (az emberélet felét jócskán elhagyva) a legyezőszerűen szétterülő formavilág és tematika minden íze és porcikája *mitománna* válik, az emlékezés sűrűjében is tiszta, nyílt képek torlódnak föl az alkotó emberben.

Serfőző a gyermek szemüvegén át csaknem epikuroszinak látja és látatja azt a paraszti világot, amely már csak nosztalgiainkban van jelen. Már korábbi prózai műveiben (*Gyerekidő-trilógia*) is ennek előérzetével volt viselő, de ilyen kerekre formáltan és megkreáltan talán csak mostanra hívódott elő a szerzőből.

Ha kell még magyarság-kép: tessék, van itt egy. Nem felhő-fellegjáró patetikus – nos: játékos, édes-kesernyés, tragiko-idilli. Ahogy kell, hogyan érdemes.

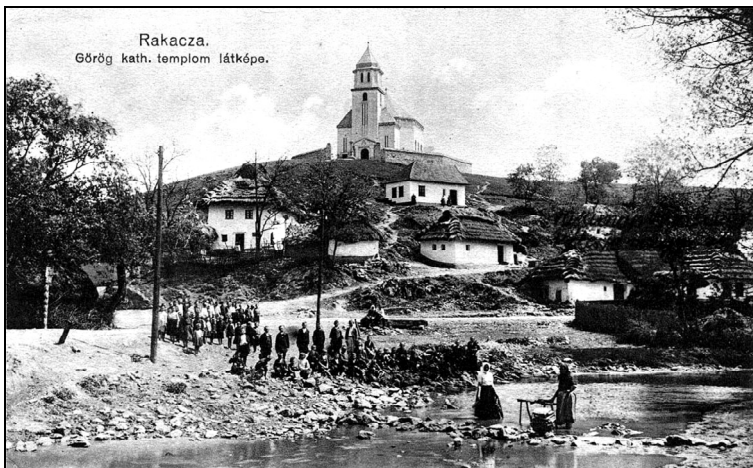
Ez a magyarság, amely innen jött, ami ilyen egészséges talajból nőtt ki: nem lehet szellemileg sérült és alkalmatlan sem. Ez a triviális következtetés.

Egy modern európai kultúrának meg kell tanulnia kezelni saját történeti háttérét, s annak minden fontos momentumát. Egy ősi, letűnt életmód ezerféle színezetű formája együtt a civilizálttal (vagy annak nevezettel), az európaival, mint annak legalsó rétege.

A felnőtt idegfáradtságát a több évtizedes emlékek előhívása tompíthatja. A *Varjúlev* írásai is ezt bizonyítják; jelened úgy veted le magadról, mint cipődről az útiport, ha boldog órákra emlékezel.

Kicsinységek múltba vesző leltára – alighanem örömmel írta szerzőnk e könyvet. Hiszen nem nyomhatta agyon a szorongás sziklája; az ambivalens múlt a mától távolodva megszépül, s fickós-pajkos lesz, nem törődik kulcsinokkal, divatokkal és sznobériákkal: él, lélegzik.

Ritkán, de érezni: a világ csak arra vár, hogy miénk legyen örökjogon. *Serfőző Simon* „gyermekkori emlékiratai” erre tesznek pontos és egyéni kísérletet.

A rakacai görög katolikus templom. (Képeslap, 1910 körül.)